

Starptautisko privāttiesību pirmsākumi viduslaiku Eiropas tiesībās: statūvistu skolas rašanās un nozīme

The Origins of Private International Law in Europe during the Middle Ages: Genesis and Importance of the Statutists Doctrine

Mg. iur. Aiga Mieriņa

LU Juridiskās fakultātes doktorante

E-pasts: aiga.mierina@lu.lv; tālrunis: 67034791

Publikācija veltīta starptautisko privāttiesību kolīziju tiesību pirmsākumiem Eiropas valstu tiesībās. Autore aplūko vienu no ietekmīgākajām kolīziju tiesību mācībām – statūvistu izstrādāto doktrīnu, kas pastāvēja Eiropā no XIV līdz XIX gadsimtam. Kolīziju tiesību principi un kvalifikācijas pirmsākumi rodami gan itāļu, gan franču, gan nīderlandiešu, kā arī vēlākā laika vācu tiesību zinātnieku darbos. Statūvistu skola nav izveidojusies kādā noteiktā gadā vai pat gadsimtā. Tā veidojusies ilgstošā tiesību evolūcijā, apkopojot gadsimtiem uzkrāto pieredzi. Vēsturiskie, politiskie un ekonomiskie apstākļi, kā arī pastāvošā tiesiskās kārtības izpratne ir noteikusi statūvistu skolas atšķirīgo ideju ģenēzi. Tas izskaidro arī ar starptautisko privāttiesību pretrunīgo izpratni mūsdienās dažādās tiesību sistēmās. Pētījuma ierobežotā apjoma dēļ autore akcentē tikai svarīgākās statūvistu skolas atziņas, kas saglabājušas savu ietekmi līdz mūsdienām un kalpojušas par pamatu agrīnām starptautisko privāttiesību kodifikācijām.

Atslēgvārdi: Starptautisko privāttiesību vēsture, romiešu tiesības, *ius gentium*, *lex mercatoria*, statūvistu doktrīna.

Keywords: History of private international law, Roman law, *ius gentium*, *lex mercatoria*, Statutists doctrine.

Satura rādītājs

levads	126
1. Vēsturiskie priekšnosacījumi un romiešu tiesību mantojums	126
1.1. Pirmās vēsturiskās liecības un <i>ius gentium</i> koncepts (līdz V gs.)	126
1.2. Personālais un teritoriālais princips (VI–X gs.)	128
1.3. Svešzemju tirgotāju tiesības viduslaiku pilsētās (XI–XIII gs.)	129
1.4. Romiešu tiesību studijas Eiropas universitātēs (IX–XIII gs.)	131
2. Statūvistu skolas pamatprincipi un atzarojumi	132
2.1. Statūvistu skolas iedibinātā tiesisko attiecību regulēšanas metode	132
2.2. Itāļu skola (XIV gs. vidus–XVI gs. beigas)	133
2.3. Franču skola (XVI gs. beigas–XIX gs. sākums)	134
2.4. Nīderlandiešu skola (XVII gs. beigas–XIX gs. sākums)	136
3. Statūvistu skolas ietekme uz turpmāko starptautisko privāttiesību attīstību	136
Kopsavilkums	138
Izmantoto avotu saraksts	139
Atsauces un piezīmes	140
Summary	144

Ievads

Eiropas integrācijas procesu iespaidā arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta starptautisko privāttiesību jautājumiem un aktualitātēm, bez īpašas ievēribas atstājot šīs disciplīnas vēsturi. Vienīgais latviešu valodā pieejamais starptautisko privāttiesību vēstures apskats ir ietverts profesora Jura Bojāra starptautiskajām privāttiesībām veltītajās monogrāfijās. Svešvalodās izdotajā literatūrā minētie jautājumi aplūkoti plašāk.

Normans Deiviss savā monumentālajā darbā "Eiropas vēsture" norādījis: "Neviens izglītots pieaudzis cilvēks nevar sekmīgi darboties, ja viņam nav nekādas sajēgas par mūsdienu problēmu izcelsmi."¹ Piekrītot minētajai sentencei, autore savu pētījumu veltījusi kolīziju tiesību skolai, kura viduslaiku sarežģītajos feodālās sadrumstalotības apstākļos ir izveidojusi starptautisko privāttiesību pamatprincipus. Statūtu skolas atziņas gadsimtu gaitā ir ietekmējušas tiesisko domu Eiropā un ārpus tās. Publikācijā autore analizē kolīziju tiesību ģenēzi un evolūciju, sākot ar to agrīnajām iezīmēm pirms un pēc Rietumromas impērijas sabrukšanas līdz klasisko starptautisko privāttiesību izveidei.

Lasītājam mulsinošs var šķist starptautisko privāttiesību un kolīziju tiesību ekvivalents lietojums. Šeit jāuzsver, ka starptautiskās privāttiesības kā jēdzienu tiesiskajā aprītē plaši sāka izmantot tikai XIX gadsimta otrajā pusē. Pētījumā aplūkotajā periodā starptautiskās tiesības mūsdienu izpratnē nemaz nepastāvēja, un īstas vienprātības starptautisko privāttiesību satura un apjoma skaidrojumā nav vēl joprojām. Dažādās valstīs un atšķirīgās tiesību sistēmās tās tiek traktētas dažādi.

Lielākais kolīziju tiesību paradokss slēpjas apstākļi, ka tās nedod situācijas risinājumu, bet atšķirībā no materiālo vai procesuālo tiesību normām iedarbojas uz tiesiskajām attiecībām netieši kā juridiskās tehnikas paņēmieni. Kolīziju tiesības ir kā ceļa rādītājs, kas palīdz atrast privāttiesiskajai attiecībai piemērojamās tiesības vai kompetento jurisdikciju tiesu darbiem. Tas nošķir starptautiskās privāttiesības no citām tiesību disciplīnām, bet vienlaikus rada arī pretrunīgas interpretācijas. Minētie iemesli ir pamudinājuši autori starptautisko privāttiesību pētījumus sākt ar to pirmsākumu meklējumiem antīkajās tiesībās, cik to atļauj vēstures avoti. Publikācijā izmantoti tādi netiešie vēstures avoti kā antīko un viduslaiku autoru darbi un šo darbu interpretācijas mūsdienu autoru skatījumā. Pētījuma ierobežotā apjoma dēļ autore akcentē tikai svarīgākās atziņas, kas saglabājušas savu ietekmi līdz mūsdienām un kalpojušas par pamatu agrīnām starptautisko privāttiesību kodifikācijām.

1. Vēsturiskie priekšnosacījumi un romiešu tiesību mantojums

1.1. Pirmās vēsturiskās liecības un *ius gentium* koncepts (līdz V gs.)

Lai varētu runāt par kolīziju tiesību un to doktrīnu attīstību, nepieciešami vairāki priekšnoteikumi. Pirmkārt, starp valstīm vai teritoriālām vienībām jānorit intensīvai civiltiesiskai apgrozībai. Krievu tiesību zinātnieks Luncs (*Луны, Лазарь Адольфович*, 1892–1979) norāda, ka starptautisko privāttiesību rašanos sekmēja sociāli ekonomiskie apstākļi. Proti, pastāvot aktīvai tirdzniecībai starp valstu vai reģionu iedzīvotājiem un šajās valstīs vai reģionos pastāvot atšķirīgam civiltiesisko attiecību regulējumam, starptautisko privāttiesību jautājumi iegūst praktisku nozīmi.² Otrkārt, valstīs vai reģionos jāatzīst ārvalstnieku tiesības. Tikai šādos apstākļos ir pamats uzsākt kolīziju tiesību pirmsākumu meklējumus.

Literatūras avotos rodamas norādes par to, ka pirmās liecības par starptautiski privāttiesisku attiecību pastāvēšanu meklējamas jau Senās Grieķijas un Senās

Ēģiptes tiesībās. Piemēram, Sokrāts (grieķu Σωκράτης; 469.–399. g. p. m. ē.) vienā no savām runām tiesā apgalvoja, ka tiesai jāatzīst par spēkā esošu viņa klienta testamentu, jo tas atbilst gan mirušā dzimtās vietas likumiem, gan tiesas likumiem. Atrodamas vēsturiskas liecības par starptautisku līgumu, kas noslēgts starp divām Grieķijas polisām un kurā noteikts, ka prasība par kaitējuma atlīdzināšanu jāiesniedz tiesā tajā polisā, kurā dzīvo pārkāpējs, un strīdu regulē tiesas vietas tiesības.³ Ēģiptes valdnieka Ptolemaja likumā bija noteikts, ka līgumi starp grieķiem, kas bija izveidojuši kolonijas Ēģiptē, un ēģiptiešiem jāiztiesā, vadoties pēc līguma formas. Ja līgums rakstīts grieķu valodā, tad strīdu iztiesā grieķu tiesas tiesneši, piemērojot grieķu tiesības, ja līgums sastādīts pēc ēģiptiešu formas, – tad vietējās Ēģiptes tiesas tiesneši.⁴ Tie bija visai vienkārši noteikumi, kas atbilda tā laika tiesisko attiecību raksturam un paredzēja noteiktus jurisdikcijas izvēles principus. Tomēr par jebkādas kolīziju tiesību sistēmas pastāvēšanu runāt vēl ir pārāgri.

Grieķu koncepcijas tika vispārinātas Senajā Romā.⁵ Atbilstoši Senās Romas tiesībām tiesībspējīgi bija tikai Romas pilsoņi (*cives Romani*),⁶ svešzemniekiem šī tiesībspēja piemita ierobežoti vai nepiemita vispār. Sākotnēji svešzemnieki tika uzskatīti par ienaidniekiem (*hostis*), kas atrodas ārpus likuma aizsardzības un kurus var saņemt gūstā, pārvērst par vergiem u. tml.⁷ Jau Romas republikas laikā, kad Roma bija kļuvusi par pasaules tirdzniecības centru un dažādi privāttiesiskie darījumi romiešiem bija jākārto ar svešzemniekiem, radās vajadzība normalizēt šīs attiecības.

Svešzemnieki vairs netika uzskatīti kā tiesībnespējīgi ienaidnieki. Provinču iedzīvotājus, kas nebija Romas pilsoņi, dēvēja par peregrīniem (*peregrinus*), savukārt ārpus Romas valsts teritorijas dzīvojošos ģermāņus, ķeltus, persiešus u. c. – par barbariem (*barbaros*). Arī hellēnisma perioda Grieķijā par barbariem dēvēja tos, kas nebija grieķi, t. i., nerunāja grieķu valodā.⁸ Skaidrības labad jānorāda, ka profesors Volde-mārs Kalniņš par svešzemniekiem dēvē “visus valstī dzīvojošos cilvēkus”.⁹ Tādējādi svešzemnieki – peregrīni – tiesiskā statusa ziņā neapšaubāmi atšķīrās no Romas pilsoņiem, tomēr viņi tāpat kā Romas pilsoņi bija pakļauti kopējai jurisdikcijai.

Svešzemnieku prētora (*praetor peregrinus*) izdotie normatīvie akti jeb edikti, kas kļuva par tiesiskās kārtības pamatu romiešu pilsoņu attiecībās ar peregrīniem un pašu peregrīnu starpā, regulēja tiesiskās attiecības noteiktā teritorijā. Laika gaitā līdzās Romas pilsoņu tiesību (*ius civile*) sistēmai un prētora tiesību (*ius praetorium*) sistēmai bija izveidojusies tautu tiesību sistēma *ius gentium*. Šī tiesiskā kārtība tika papildināta ar tirdzniecības paražām. Tautu tiesības ar laiku ietekmēja pašu romiešu tiesības. No tautu tiesībām ir ieviesta liela daļa līgumu veidu – pirkums, noma, sabiedrības līgums, glabājums un citi.¹⁰ Tautu tiesības pēc materiālā satura bija starptautiskas tiesības, kuras varēja plaši piemērot neatkarīgi no subjekta pilsonības. Skatoties no starptautisko tiesību metodoloģijas viedokļa, romiešu tiesību īpatnība ir tā, ka romiešu tiesības nerisina kolīziju jautājumus starp romiešu un peregrīnu tiesībām. Tiesību sistēmu konflikti radās reti. Romiešu juristu Gaja (*Gaius*, 130–180) un Ulpiāna (*Ulpianus*, 170–228) darbos minēti atsevišķi gadījumi, kad tiek izskatīts “kompetento tiesību izvēles” jautājums.¹¹ Tomēr skaidras norādes par kolīziju jautājumu risināšanas metodēm vai principiem nav atrodamas.

Kad 212. gadā ar Karakallas ediktu visi brīvie pavalstnieki ieguva Romas pilsoņu tiesības, pazuda vajadzība pēc atsevišķas *ius gentium* tiesību sistēmas. Minētās trīs tiesību sistēmas – *ius civile*, *ius praetorium* un *ius gentium* – saplūda vienotā romiešu privāttiesību sistēmā.¹² Zinātniekiem nav īsti vienprātības par to, kad *ius gentium* kļuva par universālu tiesisko kārtību.¹³ Tomēr laika gaitā ideja par tautu tiesībām, kuru saknes meklējamas romiešu tiesībās, tika plaši atzīta. Cicerons, balstoties uz

dabisko tiesību (*ius naturale*) mācību, raksta, ka *ius gentium* ir tiesības, ko daba devusi visām tautām. Šīs tiesības Cicerons pamatoja ar to, ka cilvēce ir vienota sabiedriskās kopdzīves pamatprincipos – dzīvot godīgi, nedarīt citiem pāri un sargāt savu īpašumu.¹⁴ Daba, kas to nosaka, protams, ir dievišķas kārtības izpausme: “Uz visām tautām visos laikos attieksies viens mūžīgs un nemainīgs likums, turklāt būs viens kopīgs visu cilvēku padomnieks un pavēlnieks – dievs, radītājs, tiesnesis un likuma autors.”¹⁵ Tautu tiesības vairs netiek uzskatītas par romiešu izgudrojumu, bet par “tiesībām, kuras dabisku iemeslu dēļ radušās starp visu cilvēci”.¹⁶ Vēlāk šo ideju aprobē gan romiešu tiesību, gan starptautisko tiesību pētnieki. Tādējādi *ius gentium* plašākā izpratnē jāuztver kā universālas tiesību sistēmas koncepts, kas, balstoties uz dabisko tiesību idejām un tehniku, ir ieguvis starptautisku un universālu raksturu, nevis kā starptautisko privāttiesību avots. Līdz ar to aplūkoto periodu starptautisko privāttiesību attīstības tvērumā var uzskatīt par maznozīmīgu.

1.2. Personālais un teritoriālais princips (VI–X gs.)

Pēc Rietumromas impērijas krišanas VI gadsimtā Itālijā nostiprinājās langobardi, savukārt ziemeļu daļā formējās burgundiešu, vestgotu, franku, vandāļu u. c. valstis. Ilgu laiku šķiet, ka ar ģermāņu izvietojanos Eiropā romiešu tiesības ir izzudušas. Tikai bijušie Romas pavalstnieki un viņu pēcteči turpināja dzīvot pēc savām tiesībām, savukārt ģermāņi – pēc savām. Daži ģermāņu valdnieki izdeva oficiālus romiešu tiesību apkopojumus “Edictum Theodorici”, “Breviarium Alaricianum” un “Lex romana Burgundiorum”. Dažās vietās uz Romas pavalstniekiem attiecās tiesības pirms Justiniāna kodifikācijas, citur – Justiniāna kodifikācija.¹⁷ Tagadējās Spānijas un Francijas dienvidu teritorijā spēkā bija Alarika breviārs (*Breviarium Alaricianum*).¹⁸ Savukārt Itālijā VII gadsimtā tas tika aizstāts ar jaunu vestgotu kodeksu, kas apvienoja romiešu un vestgotu tiesības. Francijas dienvidu teritorijā Alarika breviārs palika spēkā ilgu laiku, tādējādi dienvidu daļai piedēvējot rakstīto tiesību (*pays de droit écrit*) slavu. Francijas ziemeļos gluži pretēji – lielāka nozīme bija franku paražām (*pays de droit coutumier*).¹⁹ Parīzes, Bordo, Burgundijas, Bretaņas, Normandijas un citās provincēs pastāvēja savas atšķirīgas paražas. Tomēr romiešu tiesības vēl joprojām saglabāja zināmu ietekmi. To veicināja apstākļi, ka Kristīgā baznīca strīdos ar kalpotājiem (*clerici*) piemēroja romiešu tiesības (*Ecclesia vivit lege Romana*).²⁰ Tādējādi romiešu tiesības barbaru zemēs tika piemērotas romiešu iedzīvotājiem un garīdzniecībai.

Tas, ka romiešiem piemēroja romiešu tiesības, bet ģermāņiem – ģermāņu, radīja sarežģījumus situācijās, kad tiesiskajās attiecībās piedalījās gan vieni, gan otri. Lai izvairītos no neskaidrības, nereti, noslēdzot darījumu, puses jau iepriekš vienojās par strīdam piemērojamām tiesībām. Tomēr situāciju apgrūtināja tas, ka ģermāņiem nebija vienotu tiesību, katrai ciltij – langobardiem, frankiem u. c. – spēkā bija savas vietējās paražas, kas reizēm bija neskaidras, pretrunīgas un sadrumstalotas. IX gadsimta sākumā Lionas arhibīskaps Agobards (*Agobardi Lugdunensis*, 779–840) rakstīja, ka uz katru no piecām pie viena galda sēdošām vai uz ceļa satiktām personām var attiekties savas atšķirīgas tiesības (*Nullus communem legem cum altero habet*).²¹ Metodes, ar kādām tika risināti kolīziju jautājumi, ir palikušas visai neskaidras. Literatūrā atrodamas norādes, ka tad, ja prasītājam un atbildētājam bijušas atšķirīgas paražas, piemēroja atbildētāja paražu tiesību. Spēju slēgt darījumus noteica pēc katras puses paražu tiesības. Mantošanas kārtību noteica pēc mantojuma atstājēja paražu tiesības. Laulību noslēdza pēc vīra paražu tiesības u. tml. Uzsākot tiesvedību, tiesnesim vispirms bija jānoskaidro, pēc kādām tiesībām katra no pusēm

dzīvo (*Qua lege vivis?*).²² Tas liecina, ka personālo tiesību piemērošana strīdu izšķiršanā starp dažādu cilšu piederīgajiem uzskatāma par dominējošo principu no VI gadsimta līdz brīdim, kad Rietumeiropā izveidojās feodālās attiecības un personālo tiesību principu nomainīja teritoriālais princips.

Franks vai burgundietis, kas bija kļuvis par vasali, nevarēja atsaukties uz savām personālajām tiesībām, kārtojot attiecības ar savu senjoru. Viņam bija jāpakļaujas senjora tiesībām, kam attiecīgi bija teritoriāls raksturs. Savukārt svešzemnieks tika uzskatīts par beztiesisku. Izteikts tiesību teritoriāls raksturs un principiāla svešzemnieku tiesību neatzišana bija iespējama viduslaikiem raksturīgās noslēgtas naturālās saimniecības apstākļos.²³ Īpašumtiesības, kas veidojās, balstoties uz lēņu sistēmu, bija apgrūtinātas ar dažādiem ierobežojumiem. Personiskās tiesības veidojās, balstoties uz atšķirīgām pakļautības attiecībām, kam pamatā bija feodālā, radniecības, dzimtas vai ģimenes piederība.

Tikai kanoniskās tiesības pastāvēja kā sava veida starptautiski likumi, kas regulēja visu Rietumeiropas kristiešu dzīvi. Ar maziem izņēmumiem kanoniskās tiesības tika lietotas visās Rietumeiropas kristietības zemēs, kamēr citas juridiskās sistēmas norobežojās ar vienu reģionu vai pilsētu. Izņēmums bija imperatora tiesības, kas vienoja Vācu Svētajā Romas impērijā iekļautās Rietumeiropas zemes.²⁴ Līdz ar to viduslaiku kristiešiem bija izveidojusies divu varu jurisdikcija. Pēc profesores Sanitas Osipovas teiktā, šo varu konfliktēšana vai apvienošanās kopīgiem mērķiem bija viena no viduslaiku Eiropas spilgtākajām iezīmēm.²⁵

1.3. Svešzemju tirgotāju tiesības viduslaiku pilsētās (XI–XIII gs.)

Starptautisko privāttiesību pētnieki koliziju tiesību attīstības sākumposmu vairāk saista ar XII gadsimta pirmo pusi, kad tiesību koliziju jautājumi kļuva par aktuālu problēmu Eiropas pilsētās.²⁶ Dažādu faktoru kombinācija – kuģubūves attīstība, Baltijas zemju iekarošana un pakļaušana, musulmaņu padzīšana no Spānijas un Vidusjūras salām, Dženovas un Venēcijas jūras flotes attīstība, pieprasījums pēc Tuvo un Vidējo Austrumu precēm – veicināja pakāpenisku viduslaiku Eiropas ekonomisko integrāciju. Attīstījās tekstilrūpniecība un tirdzniecība, pilsētās nostiprinājās amatniecība un veidojās amatnieku cunftes, dažādas brālības un savienības. Tādas pilsētas kā Ķelne, Nirnberga, Milāna, Dženova, Venēcija, Florence u. c. ieguva neatkarību. Ziemeļitālijā, Flandrijā, Francijā, Normandijā, Anglijā, vācu grāfistēs un citās vietās Eiropā pakāpeniski izveidojās tūkstošiem lielāku un mazāku pilsētu.²⁷

Tā kā nebija stingras valsts politiskās varas, Eiropas pilsētas kļuva par ietekmīgiem kultūras un tirdzniecības centriem. Pilsētās attīstījās tirdzniecības paražas un tika izdoti savi statūti (*statuta*).²⁸ Dažviet paražas tika pierakstītas un apkopotas krājumos, piemēram, pēc Ludviga IX reformas 1280. gadā tiesnesis Filips de Bomanuārs (*Philippe de Beaumanoir*, 1247–1296) sastādīja “Bove tiesības” (*Coutumes de Beauvaisis*).²⁹ Pilsētas pašpārvaldēm kļūstot patstāvīgām, tās ieguva tiesības ierīkot tirgus laukumus, pakāpeniski iegūstot arī tiesības uz tirdzniecību, monētu kalšanu, muitas nodevu iekasēšanu, tiesības uz svara un mēra noteikšanu, patvēruma tiesību piešķiršanu un citas.³⁰ Stingrā pilsētas pārvaldes budžeta kontrole veicināja tirdzniecības aizsardzību. Tika pieņemti noteikumi, kas reglamentēja pilsētnieku tiesības un pienākumus. Pilsētās ieradās ne tikai tirgotāji, bet arī mūki, svētceļnieki, krusta karotāji un studenti, kas formāli bija pakļauti atšķirīgām jurisdikcijām un kam bija no pilsētas pilsoņiem atšķirīgs tiesiskais statuss.³¹ Starp pilsētniekiem un svešzemju tirgotājiem, kā arī citiem iebrucējiem veidojās privāttiesiska rakstura attiecības ar ārvalsts elementu (kā to sauktu mūsdienās).

Katrs tirgotājs, kas nebija pilsētas iedzīvotājs, tika uzskatīts par ārvalstnieku, kas rada konkurenci vietējiem tirgotājiem. Turklāt tirgotāji, kuri pilsētā uzturējās īslaicīgi un viesu statusā (*frequentantes*), tika nodalīti no tirgotājiem, kas tur apmetās uz pastāvīgu dzīvi (*manentes*).³² Lai aizsargātu pilsētas pilsoņu tiesības, piemēram, vācu pilsētās, tika pieņemti vairāki pretpasākumi – tiesības uz preču izkraušanu un glabāšanu (*Stapelrecht*), tirdzniecības ierobežojumi (*Bannmeilenrecht*) un viesmīlības tiesības (*Gastrecht*).³³ Katrs tirdzniecības brauciens uz kaimiņu pilsētu nozīmēja nokļūšanu citu tiesību pakļautībā. Šo jautājumu jau XII gadsimtā risināja ar īpašu privilēģiju piešķiršanu.³⁴

Privilēģijas noteica, ka tirgotājs arī ārpus savas pilsētas mūriem baudīja dzimtas pilsētas tiesības. Piemēram, viena no senākajām privilēģijām, kas nodrošināja Rīgas tirgotājiem brīvas tirdzniecības tiesības Vācu zemēs, nosaka: “[...] darām zināmu kā mūsu pēcnācējiem, tā arī pašlaik dzīvajiem, ka mēs pēc apspriešanās ar mūsu viedajiem vīriem esam piešķirušī Rīgas birģeriem [*pilsoņiem – aut.*] tiesības ierasties mūsu zemē, un proti, tādā veidā, ka tie, kas ienāk Vismāras ostā vai ierodas pie mums kādā citā vietā, var baudīt tās pašas tiesības un brīvības, kādas viņiem ir Lībekā [...]”.³⁵ Papildus privilēģijām tirgotāju tiesības noteica starppilsētu līgumi un pilsētu apvienību kopējās tiesības. Lejasvācu tirgotāju izveidotā Hanzas savienība apvienoja 70 lielas un aptuveni 100 līdz 130 mazas pilsētas un noteica kārtību, ka tirgotāji savienības pilsētās bauda pilsoņu tiesības.³⁶ Tas, ka vācu tirgotāju apvienības visur centās panākt privilēģijas, kas garantē viņu dzimto pilsētu tiesību ievērošanu attiecībā uz kopienas locekļiem svešās pilsētās, kā arī atbalsts, ko tās sniedza saviem tirgotājiem svešumā, sekmēja pilsētu apvienošanu ekonomiski politiskās apvienībās.³⁷

Viduslaikos neeksistēja brīva tirdzniecība mūsdienu izpratnē, preču apmaiņu noteica strikti reglamenti un privilēģijas. Līdz ar to viens no svarīgākajiem Hanzas savienības mērķiem bija iegūt, saglabāt un paplašināt tirgotāju privilēģijas ārzemēs, t. i., zemēs, kas atrodas ārpus Hanzas tiešās teritorijas, bet ir tirdzniecībai ļoti nozīmīgas – Flandrijā, Anglijā, Norvēģijā, Krievzemē u. c. Tai izdevās panākt atbrīvošanu no dažādām nodevām, muitu un nodokļu atvieglojumus, tiesības paturēt avarējušu kuģu vrakus un kravas, bez muitas izvest nepārdotās preces, kā arī izmantot savus svarus.³⁸ Preču pārvadāšanai nozīmīgs bija Baltijas jūras ceļš, tirgotāji bija ieinteresēti kuģu fraktēšanas kārtības, kapteiņa un komandas attiecību, pārkāpumu un noziegumu sodīšanas un līdzīgu jautājumu skaidrā reglamentēšanā. Tikpat svarīgi bija skaidri noteikt tiesisko un mantisko jautājumu regulējumu, ja notika kuģa avārija, turklāt tā, lai neciestu preču īpašnieku intereses. Ilgu laiku attiecīgās normas nebija apkopotas vienotā tiesību kodeksā, bet kopš XIII gadsimta tās darbojās praksē kā atsevišķu Baltijas jūras reģiona pilsētu tiesību sastāvdaļa. Kā vecākās Ziemeļvācijā ir minamas Hamburgas kuģošanas tiesības.³⁹ Politisku, ģeogrāfisku un etnogrāfisku priekšnosacījumu dēļ Vācijas pilsētu tiesības pārņēma arī citas Eiropas pilsētas. Magdeburgas tiesības ir ietekmējušas lielu daļu pilsētu tiesību attīstību Polijā, Ukrainā, Krievijā, Baltkrievijā, Prūsijā un Lietuvā.⁴⁰ Lībekas un Hamburgas tiesības kalpoja par pamatu Dānijas, Norvēģijas un Zviedrijas pilsētu tiesībām.⁴¹ Pēc šāda parauga veidojās arī Rīgas tiesības.⁴²

Šie noteikumi un privilēģijas bija pārnacionālas darbības, kas neapšaubāmi raksturīgi starptautiskajām tiesībām, tomēr tie nodrošināja vienas tiesību sistēmas eksteritorialitāti, bet nerisināja kolīziju jautājumus starp pilsētas pilsoņu un svešzemju tirgotāju tiesībām. Minētās tiesības, kas Eiropas pilsētās izveidojās vienveidīgas tirdzniecības prakses rezultātā, mēdz dēvēt par īpašām tirgotāju tiesībām

(*lex mercatoria*), un tās kalpoja par tiesību avotu tirgotāju strīdu izšķiršanai tiesās.⁴³ Ar XIX gadsimta kodifikāciju vilni šīs senās tirgotāju tiesības, kas sastāvēja no ietekmīgu tirgotāju ģilžu statūtiem, paražu tiesībām un tirgotāju kūrīju (*curiae mercatorum*) precedentiem, iegrīma aizmirstībā.⁴⁴ Ar kodifikācijas vilni Eiropā XVII–XIX gadsimtā tirgotāju darbību regulējošie noteikumi tika ietverti valstu nacionālajās tiesībās un tikai pēc II pasaules kara, XX gadsimta otrajā pusē, aktivizējoties starptautiskai tirdzniecībai, tās ieguva jaunu veidu starptautisko privāttiesību konvencionālajās normās.

1.4. Romiešu tiesību studijas Eiropas universitātēs (IX–XIII gs.)

Kamēr ekonomiskās attiecības viduslaiku Eiropā vēl bija visai vienkāršas, tiesību sadrumstalotība un dažādība grūtības nerādīja. Uzplaukstošai starptautiskai tirdzniecībai, radās vajadzība pēc tāda tiesiskā regulējuma, kas apmierinātu komplicētas civiltiesiskās apgrozības vajadzības. Ģermāņu paražu tiesības, kas attīstījās uz visai primitīvas naturālās saimniecības bāzes, šīs vajadzības apmierināt nevarēja. Līdz ar to no IX līdz XI gadsimtam radās nepieciešamība izziņāt un padziļināti apgūt romiešu tiesības. Ja sākotnēji pietika ar Institūciju (*Institutiones*) studēšanu, tad vēlāk pieauga vajadzība arī pēc komplicētākās daļas – Digestu (*Digesta*) izpēti. Angļu autori XX gadsimta nogalē izdotajā darbā “Eiropas tiesību vēsture” norādījuši, ka svarīgākais Digestu studēšanas iemesls ir saistāms ar to, ka XI gadsimtā atklātībā nonāca Justiniāna kodifikācijas pilns teksts.⁴⁵ Precīzi nav zināms, kādā veidā un kādēļ divi manuskripti – *Florentine*, kas uzrakstīts Dienviditālijā VI gadsimtā, un *Codex Secundus* no Boloņas – ir nonākuši atklātībā tikai XI gadsimtā.

XI gadsimtā Eiropas universitātēs darbojās romiešu tiesību un kanonisko tiesību fakultātes, sākotnēji katra atsevišķi. Vadošā universitāte romiešu tiesību studijās atradās Boloņā, pārējās – Montpeljē un Orleānā. Boloņas universitāte kā ievērojams tiesību zinātnes centrs izveidojās pakāpeniski. Romas impērijas laikos tiesību studiju centrs atradās Romā, vēlāk pārcēlās uz Ravennu un visbeidzot uz Boloņu, tādējādi turpinot gadsimtos uzkrātās tradīcijas un pieredzi.⁴⁶ Savukārt Parīzes universitātē kanonisko tiesību pasniedzēji izjuta izteiktu kolēģu trūkumu romiešu tiesībās.⁴⁷ Agrajos viduslaikos tiesību studiju tradīcijas bija niecīgas. Studijas noritēja Romā, Konstantīnopolē un Beirūtā.⁴⁸ Savinji XIX gadsimta beigās savā darbā “Romiešu tiesību vēsture viduslaikos” raksta: “Sv. Romas impērijā, neskatoties uz tās plašo teritoriju, varēja saskaitīt tikai trīs publiskus nodibinājumus, kuros pasniedza tiesības [...] ar niecīgu profesoru un viņu asistentu skaitu.”⁴⁹ Pastāv uzskats, ka romiešu tiesību studijas barbariem ir bijušas par grūtu.⁵⁰ Tikai vēlīnie viduslaiki skaidri iezīmēja romiešu tiesību evolūciju. Glosatori, vēlāk postglosatori, studēja pirmatnējos tekstus, attīrīja un pārstrādāja romiešu tiesības, tādējādi sagatavojot tās tālākai attīstībai – tirdzniecības tiesībām, starptautiskām privāttiesībām un tiesību sistematizācijai.⁵¹

Sākot ar XII gadsimtu, Itālijas universitātēs tika aktīvi studētas romiešu tiesības. Boloņā juristu uzmanības centrā nonāca imperatora Justiniāna kodifikācijas (~528–534) četras daļas: juridiski priekšraksti (*Institutiones*), ievērojamu juristu tiesību skaidrojumi (*Digesta*), tiesību akti (*Codex*) un jaunākie likumi (*Novellae*). Justiniāna kodifikācija kopš 1583. gada plašāk pazīstama kā *Corpus Iuris Civilis*.⁵² Komentēti tika arī citi avoti, piemēram, Alarika breviārs (*Breviarium Alaricianum*). Parālēli studētas un ar glosām komentētas tika gan romiešu civiltiesības, gan kanonisko tiesību avoti un pat langobardu paražas. Piemēram, Boloņā skolotājs un tiesnesis Irnērijs (*Irnerius*, ~1050–1130), glosatoru skolas dibinātājs, pasniedza romiešu tiesības. Tai pašā laikā pilsētas otrā pusē Graciāns (*Gratian*, miris ~1159), Kamaldulesiešu

mūks un *Corpus Iuris Canonici* komentāru autors, pasniedza kanoniskās tiesības.⁵³ Diezgan droši var apgalvot, ka romiešu tiesību avotu apstrāde kopš Justiniāna laikiem nav bijusi pārtraukta. Skaidrojumi un komentāri Justiniāna kodifikācijas rokrakstiem tika rakstīti starp rindiņām (*glossa interlinearis*) vai gar malām (*glossa marginalis*). Piemēram, Institūciju Turīnas glosas vecākie pieraksti datējami ar Justiniāna laiku, bet X, XI un XII gadsimtā vismaz 14 dažādas personas ir pievienojušas savus komentārus.⁵⁴

Apstrādājot romiešu tekstus, salīdzinot tiesības, kas radītas dažādos laikos un atšķirīgos apstākļos, glosatori atklāja neatbilstības un pat skaidras pretrunas. Kopš pētīšanas procesā sāka rasties jautājumi, uz kuriem bija jārod atbildes, tehniku, kādā teksti tika saskaņoti, sauca par izjautāšanu (*questioning*). Juristi ne tikai sistematizēja tekstus, bet arī mēģināja likvidēt neatbilstības interpolācijas ceļā, aizstājot vārdus tekstā. Kanonisko tiesību glosatoru atzars gāja citu ceļu, viņi centās novērst neatbilstības tekstos ar dialektikas un loģikas metodēm. Viņi pētīja tekstu autentiskumu, tiesību kontekstu, laikmeta atšķirības, meklēja vietu vai personas, kas varēja sniegt skaidrojumus. Liela uzmanība tika pievērsta vārdu dažādo nozīmju izziņai. Turpmākajos gados ar izjautāšanas metodi iegūto rezultātu apkopojumi tika nosaukti par *summa*, kas neapkopoja glosas, bet sniedza sistemātisku un plašu traktātu, apkopojot doktrīnas loģiskā secībā, nevis literārā manierē.⁵⁵

Tā laika juristi, analizējot pilsētu statūtus, aplūkoja tos no augstāku tiesību (*super-law*) pozīcijām. Soli pa soli juristi mēģināja atrast šādus pārākus noteikumus (*super rules*), kas noteiktu statūtu piemērošanas robežas, novēršot pretrunas starp tiem.⁵⁶ Romiešu tiesību teksti šajā sakarā nesniedza norādes un nepiedāvāja risinājumus. Tie bija jāatrod jaunrades (*ex novo*) ceļā, bet jaunrades pirmsākumi ir palikuši visai neskaidri.⁵⁷ Sākot ar XIII gadsimtu, tā saucamo glosatoru trūcīgās piezīmes par kolīzijām pie romiešu tiesību tekstiem (*lex cunctos populos*) turpmākā gadsimta garumā izveidoja saskaņotu principu un noteikumu sistēmu.⁵⁸

Viduslaiku pētnieki analizēja kolīziju jautājumus, atsaucoties uz Justiniāna kodifikāciju, kas sākās ar vārdiem *Cunctos populos quos clementiae nostrae regit imperiim* (Visām tautām, pār kurām valda ar mūsu imperatora žēlsirdību). Attiecīgi komentējot Justiniāna kodifikāciju, kas attiecās uz visām tautām, kuras atradās imperatora žēlastībā, saīsinot lietoja vārdus "likums visām tautām" jeb *lex cunctos populos*. Starptautiskajās privāttiesībās frāze *lex cunctos populos* statūtistu skolas pārstāvjiem deva pamatu apgalvot, ka persona, kas nav pakļauta konkrētā suverēna "žēlsirdīgai varai", nepakļaujas šai suverēna likumiem arī Svētās Romas Vācu impērijā. Tādējādi personai, kas nav pakļauta suverēna varai, jāpiemēro citi likumi. Visbiežāk svešzemniekiem piemēroja viņu personālos likumus vai vispārējās tiesības, kas bija vai nu langobardu, vai romiešu.⁵⁹ Vairākus gadsimtus minētā frāze apvienoja kolīziju pētnieku atšķirīgos spriedumus.

2. Statūtistu skolas pamatprincipi un atzarojumi

2.1. Statūtistu skolas iedibinātā tiesisko attiecību regulēšanas metode

Romiešu tiesību studiju rezultātā glosatoru un vēlāk postglosatoru apkopotās atziņas izveidoja statūtistu skolu, kas bija vienīgā kolīziju tiesību teorija Eiropā aptuveni 500 gadus.⁶⁰ Kā jebkura teorija arī statūtistu skola ir gājusi garu evolūcijas ceļu, apvienojot vairākas pat principiāli atšķirīgas šīs teorijas atziņas. Kā uzsvēris dr. iur. profesors Juris Bojārs, statūtistu skola ir ietekmējusi starptautisko privāttiesību attīstību un praksi ne vien Itālijā, bet vēlāk arī Francijā un Nīderlandē,⁶¹ tādējādi izveidojot šīs skolas trīs atzarus: itāļu skolu, franču skolu un nīderlandiešu skolu.⁶²

Lai risinātu jautājumu par to, kādas tiesības – nacionālās vai ārvalstu – ir jāpie-mēro tiesiskajai attiecībai, statūtistu skola balstījās uz trim pamatprincipiem: tiesis-kus jautājumus regulēja personālie statūti (*statuta personalia*), reālstatūti (*statuta realia*) un jauktie statūti (*statuta mixta*).⁶³ Minētajos statūtos jautājums par ārvalsts tiesību piemērošanu tika risināts atšķirīgi. Personālais statūts noteica, ka tādi per-soniska rakstura jautājumi kā tiesībspēja un rīcībspēja vai citi ar personu saistītie jautājumi jārisina, balstoties uz personas dzīvesvietas tiesībām (*lex domicilii*). Pēc Lielās franču revolūcijas XVIII gadsimta beigās Francijā šis princips tika nomainīts ar pilsonības tiesībām (*lex patriae*) un iekļauts vienā no ietekmīgākajām Eiropas civiltiesību kodifikācijām – 1804. gadā pieņemtajā Napoleona civilkodeksā (*Code civil des français*).

Reālstatūts risināja juridiskas dabas jautājumus attiecībā uz lietām. Piemēram, jautājums, vai īpašums ir kustams vai nekustams, dzimtas vai iegūts, īpašumtiesību iegūšanas un izbeigšanās jautājumi u. tml. tika risināti pēc lietas atrašanās vietas tiesībām (*lex rei sitae*). Jauktais statūts regulēja juridiskas dabas jautājumus attie-cībā uz darbībām, no kurām izceļas saistības. Proti, līguma noslēgšanas un izpildes jautājumu regulējumam piemēroja tās vietas tiesības, kurā darbība bija notikusi (*locus regit actum*).⁶⁴ Šāda statūtistu teorijas interpretācija sastopama praktiski visos pirmsrevolūcijas krievu autoru starptautisko privāttiesību pētījumos.⁶⁵ Arī Savinji, runājot par viduslaikiem raksturīgo tiesību sadrumstalotību un statūtistu teoriju, kas risina šo problēmu, atsaucās uz statūtistu teorijas trīsdaļīgo dalījumu – *statuta personalia, realia, mixta*.⁶⁶

2.2. Itāļu skola (XIV gs. vidus–XVI gs. beigas)

Nav nejausība, ka statūtistu skola sākotnēji veidojusies tieši Itālijā. Šajā laikā Rie-tumeiropas tirdzniecība ar Austrumiem atradās Itālijas pilsētu – Venēcijas, Dženo-vas un Pizas – rokās. Caur Ziemeļitāliju gāja svarīgākie tirdzniecības ceļi no Austru-miem uz Franciju, vācu zemēm un Flandriju. Lombardijas un Toskānas pilsētas kļuva par nozīmīgiem tirdzniecības centriem. Tādējādi pirmo reizi Rietumeiropas vēsturē izveidojās priekšnoteikumi starptautisko privāttiesību doktrīnu attīstībai: pastāvēja teritoriālas vienības ar atšķirīgu regulējumu privāttiesību jomā un starp tām noritēja intensīva tirdzniecība.

Par itāļu statūtistu skolas pamatlicējiem uzskata vienu no ievērojamākajiem Eiropas juristiem romiešu tiesībās Bartolo (*Bartolo da Sassoferrato*, 1313–1357)⁶⁷ un viņa skolnieku itāļu juristu Baldo (*Baldo degli Ubaldi*, 1327–1400).⁶⁸ Bartolo pirmais izvirzīja jautājumu, vai materiālās tiesības jālieto arī attiecībā uz ārvalstniekiem un vai vienas valsts tiesības efektīvi darbojas citā valstī.⁶⁹ Kolīziju jautājumu risināšanā Bartolo izmantoja dialektikas metodi, pieņemot, ka kolīziju normu var atrast, pie-lāgojot materiālās tiesības vai nu personālajam vai reālstatūtam.⁷⁰ Bartolo savā teo-rijā izmantoja divu veidu statūtus: personālo statūtu, kam ir eksteritoriāls raksturs (*extra territorium*), un reālstatūtu, kam ir teritoriāls raksturs (*nisi subditos*).⁷¹ Nav pierādījumu, ka Bartolo būtu iedalījis tiesības tikai šajās divās kategorijās.⁷² Bartolo komentāru studijas šķiet visai sarežģītas. Pieraksti atšķirībā no viņa sekotāju doktrī-nām nav sistematizēti, un nav arī ziņu par to, ka tie būtu plaši publicēti pirms XIX gadsimta beigām.⁷³

Saskaņā ar Bartolo doktrīnu, izšķirot jautājumu par līgumam piemērojamām tie-sībām, jāmeklē vieta, ar kuru līgums ir saistīts (*inspicitur locus contractus*). Vispirms jānodala sākotnējie jautājumi, kas izveidojas līguma slēgšanas laikā (*secundum ipsius contractus naturam tempore contractus*), un vēlākie jautājumi, kas rodas *ex post facto*

saistībā ar nolaidību vai nokavējumu. Sākotnējie jautājumi jārisina saskaņā ar līguma noslēgšanas vietas tiesībām, bet jautājumi, kas rodas vēlāk līguma izpildes gaitā, jārisina atbilstoši līguma izpildes vietas tiesībām.⁷⁴ Mūsdienās kolīziju normu kvalifikācijā izmanto līdzīgu pieeju, nodalot sākotnējo, pamata un nošķirtos jautājumus.

Delikta gadījumā atbildība iestājas, ja svešzemnieka darbība tika atzīta par nelikumīgu atbilstoši pilsētas statūtiem vai arī vietējām tiesībām vai arī darbība par prettiesisku tika atzīta vispārēji – atbilstoši vairāku pilsētu tiesībām. Piemēram, aizliegums izvest graudus ārpus pilsētas teritorijas bez valdības licences bija vispārpieņemts un pastāvēja visā Itālijā. Ja darbība nebija tik vispārēji aizliegta, tad svešzemnieks nebija par to atbildīgs, ja vien viņš nebija tieši zinājis par šādu aizliegumu.⁷⁵ Interesanti, ka pārkāpēja personālais likums šajā diskusijā netika ņemts vērā.

Kurts Lipstains (*Kurt Lipstein*, 1909–2006), ievērojams mūsdienu romiešu tiesību un kolīziju tiesību pētnieks, ir norādījis, ka, sākot ar XII gadsimta beigām, persona vairs netika strikti sasaistīta ar tās personālo likumu, kā tas bija iepriekš. Līdz ar to viena un tā pati persona varēja būt gan langobardu tiesību subjekts Florencē, gan romiešu tiesību subjekts Boloņā. Tādējādi uz cilšu paražu tiesībām varēja attiecināt kolīziju jautājumu līdzīgi kā uz jebkurām citām vietējām tiesībām.⁷⁶ Lai risinātu kolīziju jautājumu, Bartolo uzskatīja, ka statūtiem jābūt klasificētiem pa veidiem un katram no veidiem jānosaka kolīziju princips līdzīgi, kā tas darbojas mūsdienās.

Statūtistu doktrīna sākotnēji balstījās uz diviem pretējiem konceptiem – vai nu uz personālo, vai teritoriālo tiesību konceptu –, kā arī uz taisnīgumu, kas aizstāja jebkādas metodikas nepieciešamību. Ši iemesla dēļ itāļu statūtistu skola nepievērsa pārāk lielu uzmanību kopēju principu izstādei, kas statūtus sadalīja personālajos un reālajos. Katrs gadījums tika risināts atbilstoši lietu dabai, un dalījums personālajos un reālajos statūtos pastāvēja tikai kā viens no apakšdalījumiem.⁷⁷ Arī Baldo pieturējās pie līdzīgām metodēm. Viņa skatījumā personālais statūts jāpiemēro mantošanai pēc likuma, nekustamā īpašuma īpašumtiesību pārejas gadījumā jāpiemēro nekustamā īpašuma atrašanās vietas tiesības, savukārt līgumiem jāpiemēro līguma noslēgšanas vietas tiesības.⁷⁸ Tādējādi var teikt, ka ar Baldo atziņām itāļu skolas atzars aizsāka statūtu trīsdalīgo dalījumu.

2.3. Franču skola (XVI gs. beigas–XIX gs. sākums)

Tā laika Francijas politiskās apvienošanas centieni vēl nenozīmēja vienotu prievārtiesību pastāvēšanu valsts teritorijā. Kā jau minēts, Parīzes, Bordo, Burgundijas, Bretaņas, Normandijas un citās provincēs pastāvēja atšķirīgas vietējās paražas, daudzas no kurām XV–XVI gadsimtā tika kodificētas. Dienvidfrancijā tiesības veidojās uz romiešu tiesību bāzes, bet Ziemeļfrancijā dominēja barbaru izpratne par tiesībām ar nerakstītām paražām. Tā vienas valsts robežās veidojās divas atšķirīgas tiesību izpratnes un sistēmas, ko neizdevās apvienot līdz pat Lielajai franču revolūcijai.⁷⁹ Līdz ar to Francijā XVI gadsimtā problēmas radīja paražu tiesību kolīzijas starp provincēm, kam nebija starptautiska rakstura. Tas iespaidoja tirgotājus un banķierus, kas vēlējās darboties vienotā nacionālā tirgū.

Neskatoties uz minēto, itāļu statūtistu skolai bija liela ietekme uz tiesisko domu Francijas dienvidu daļā. Itāļu skolas sekotājs, tā laika ievērojamais franču zinātnieks Šarls Dumulēns (*Charles Dumoulin*, 1500–1566) komentēja Justiniāna kodifikāciju un izstrādāja disertāciju “Atziņas par statūtiem un vietējām paražām” (*Conclusiones de statutis et consuetudinibus localis*). Viņa vietējo paražu komentāri (*Notes sur toutes les coutumes*), kuru mērķis bija saskaņot atšķirīgās paražas dažādos Francijas apgabalos un noteikt vienotu tiesību regulējumu, ļauj Dumulēnu dēvēt par franču tiesību kodifikācijas idejas pamatlicēju.

Dumulēns uzskatīja, ka visus tiesisko attiecību jautājumus var iedalīt divās grupās: pirmajā jāierindo tie, kuru regulējumu puses pašas var brīvi izvēlēties, otrajā – tie, kuru regulējums stingri noteikts tiesībās (*a sola potestate legis*).⁸⁰ Viņa priekšgājēji Bartolo un Baldo pauda domu, ka līgumu regulējumā noteicošās ir līguma noslēgšanas vai izpildes vietas tiesības. Savukārt Dumulēns bija pārliecināts, ka ar to nepietiek, jo arī līdzēju nodomi var kalpot par izziņas avotu, tādējādi viņš lika pamatu mūsdienu kolīziju tiesību vienam no būtiskākajiem principiem – pušu gribas autonomijai.

Francijas ziemeļu daļā Bretaņas jurists, tiesnesis un vēsturnieks Bertrāns de Aržantrē (*Bertrand d'Argentré*, 1519–1590) bija gluži pretējās domās. Savās mācībās de Aržantrē samērā kategoriskā formā kritizē un atsakās no Bartolo un viņa sekotāju atziņām, uzskatot tās par sholastiskām un neracionālām. Viņš uzskatīja itāļu skolu par tādu, kas vairāk nodarbojas ar romiešu tekstu ķīdāšanu nekā skaidrošanu. Itāļu skolas kāzusos un sentencēs grūti orientēties, katrs ir ieviesis savu pieeju un izpratni. Skolotāji, kas paši nav pārliecināti par to, ko saka, atstāj lasītāju ar vēl lielākām šaubām.⁸¹ De Aržantrē uzskatīja, ka pareizāk atteikties no visiem sholastiķu spriedumiem, atstājot tikai tos, kuri pārņemti tiesu praksē.

Ņemot vērā kolīziju interlokālo raksturu, de Aržantrē neinteresēja starptautiska rakstura kolīzijas, viņš necentās radīt vienotus principus kolīziju jautājumu risināšanai starp provincēm, bet centās pasargāt Bretaņu no svešu paražu piemērošanas. Līdzīgi kā viņa priekšgājēji, de Aržantrē kolīziju jautājumiem pieskaras it kā garāmējot, viņu vairāk interesē materiālās un procesuālās normas. Šāda pieeja arī citu autoru darbos raksturīga līdz pat XVIII gadsimtam.⁸² Būdams jurists praktiķis, de Aržantrē lieliski pārzināja romiešu tiesības. 1584. gadā izdotajā darbā “Bretaņas paražu komentāri” (*Commentarii in Patrias Bretonum leges; des Donations, art. 218, Glossa 6*) viņš izveido savu statūtu koncepciju.⁸³

Jautājumos, kas skar nekustamo īpašumu, de Aržantrē strikti atbalstīja teritoriālo principu, uzskatot, ka jāpiemēro tikai un vienīgi nekustamā īpašuma atrašanās vietas tiesības (reālstatūts). Mantošanas lietās de Aržantrē apgalvoja, ka reālstatūts var izjaukt mantojuma vienotības principu. Nekustamo īpašumu var mantot tikai atbilstoši nekustamā īpašuma atrašanās vietas tiesībām (*lex rei sitae*), pat ja pārējā mantojuma masa jāmanto atbilstoši citas provinces paražām, kur mantojuma atstājumam bijusi pēdējā patstāvīgā dzīvesvieta.⁸⁴ Tādējādi persona, kura tiek atzīta par mantinieku vienā provincē, var nemantot nekustamo īpašumu citā provincē, ja atbilstoši vietējām paražām personu neatzīst par mantinieku.

Lex rei sitae princips laika gaitā ir pieredzējis zināmu evolūciju. Līdz XIX gadsimta vidum kolīziju jautājumu risināšanai lietas atrašanās vietas likums tika piemērots tikai attiecībā uz nekustamo īpašumu. Savukārt kustamai mantai piemēroja īpašnieka personālo likumu pēc principa “lieta seko īpašniekam”, ko noteica arī Bretaņas paražu tiesības. Mūsdienās vispāratzīts ir princips, ka lietu tiesību jautājumu risināšanai piemēro lietas atrašanās vietas likumu gan nekustamai, gan kustamai mantai. De Aržantrē aizstāvētais princips “lieta seko īpašniekam” mūsdienās saglabāties vien pārrobežu mantošanas lietās, līdzīgi kā tas pastāvēja de Aržantrē laikā.

Lai atsauktos uz domicilu kādā vietā, personai bija jāpierāda, pirmkārt, personas faktiskā atrašanās šajā vietā, otrkārt, nodoms tur atrasties. Pēc de Aržantrē domām, “[n]av nodoma bez fakta, nav fakta bez nodoma”,⁸⁵ kas norāda, ka bija jāizpilda abi nosacījumi. Minētais princips iesakņojies Anglijas tiesu praksē. Lai pierādītu, ka persona ir nomainījusi izcelsmes domicilu uz izvēles domicilu, tiesā ne tikai jāpierāda personas ilgstoša dzīvošana jaunajā dzīvesvietā, bet arī personas nodoms tur izveidot savu patstāvīgo dzīvesvietu.

Neskatoties uz itāļu statūtistu skolas noliegšanu un teritoriālā principa uzsvēršanu, de Aržantrē principiāli sadalīja statūtus personālajos, reālajos un jauktajos. Arī Dumulēns un citi autori pievērsa uzmanību īpašai jauktu statūtu grupai. Jau itāļu jurists Baldo par dēla rīcībspēju XIV gadsimtā rakstīja: “Mixtum statutum disponit de jure personae et de jure formo”, norādot uz jaukto statūtu piemērošanu. Tomēr tieši de Aržantrē tiek piedēvēta statūtu trīsdaļīgā dalījuma ieviešana.

Kaut arī de Aržantrē uzskati dažbrīd izskanēja visai kategoriski un revolucio-nāri, viņa mācību nevar atzīt par pārsteidzošu novitāti. Viņš atsaucās tikai uz to, kas bija atrunāts paražās vai tiesu praksē un izrietēja no tā laika tiesiskās izpratnes. Pārsteidzošā kārtā de Aržantrē idejas vispirms tika atzītas un pieņemtas Nīderlandē, bet tikai pēc aptuveni 100 gadiem Francijā. Mūsdienās de Aržantrē ir ieguvis plašu atzinību kā ievērojamākais franču statūtistu skolas pārstāvis un kolīziju principu pamatlicējs.

2.4. Nīderlandiešu skola (XVII gs. beigās–XIX gs. sākums)

Teritoriālais princips, ko aizstāvēja de Aržantrē, guva plašu atzinību nīderlandiešu juristu vidū XVI gadsimtā. De Aržantrē reālo statūtu grupu, cik vien iespējams, paplašināja, lai aizsargātu provinces likumdošanas autonomiju. Pēc de Aržantrē uzskata, vietējās paražas bija provinces vēsturiskais mantojums. Līdz ar to paražu piemērošanu ārpus provinces robežām viņš pat ir nosaucis par uzurpāciju.⁸⁶ Aizstāvēt feodālās Bretaņas neatkarību, viņš atsaucās uz suverenitātes konceptu. Līdz ar to de Aržantrē teritoriālais princips Nīderlandē tika transformēts suverenitātes principā.

Tajā laikā Nīderlande bija sadrumstalota provincēs, kas neatlaidīgi cīnījās par savu neatkarību no spāņu kundzības. Nīderlandiešiem suverenitāte ietvēra gan neatkarību provinču starpā, gan neatkarību no lielvalstīm. Nīderlandiešu juristus nodarbināja kolīziju principi, balstoties uz kuriem varēja atrisināt strīdus provinču starpā. Tomēr uzmanības centrā bija principi, pēc kuriem varēja risināt starptautiska rakstura strīdus, aizsargājot tam laikam progresīvās nīderlandiešu tiesības no apkārtējo valstu reakcionārās ietekmes.⁸⁷

Nīderlandiešu skola līdzīgi franču skolai atzina statūtu dalījumu personālajos, reālajos un jauktajos, kā arī stingri atbalstīja tiesību piemērošanas teritoriālo principu, paredzot izņēmumu tikai aiz starptautiskās pieklājības (*comitas gentium*) apsvērumiem.⁸⁸ Spilgtākie šīs skolas pārstāvji ir vairāku tiesību grāmatu autori nīderlandiešu juristi Ulriks Hūbers (*Ulrik Huber*, 1636–1694) un Johaness Vuts (*Johannes Voet*, 1647–1713). Jāpiebilst, ka starptautiskās pieklājības doktrīna Nīderlandes skolas traktējumā atšķīrās no mūsdienu izpratnes. Nīderlandiešu izpratnē starptautiskā pieklājība neuzliek tiesai obligātu pienākumu piemērot ārvalsts tiesības. Ārvalsts tiesību piemērošanas nepieciešamība un robežas ir strikti noteiktas tiesību normās. Tādējādi nīderlandiešu skola iedibināja principu, ka kolīziju normas ir nacionālas un tās pieder pie valsts iekšējām tiesībām. Tas, vai starptautiskās privāttiesības pēc to piemērošanas kārtības pieskaitāmas pie nacionālām vai starptautiskām tiesībām, ir strīdus ābols arī mūsdienās.

3. Statūtistu skolas ietekme uz turpmāko starptautisko privāttiesību attīstību

XVI–XVII gadsimtā praktiski visu Eiropas valstu juristus nodarbināja noteikumu meklējumi, ko varētu piemērot tiesību kolīziju gadījumos. Zinātnieki no Itālijas, Francijas, Beļģijas, Spānijas un Vācijas aktīvi piedalās šajā procesā. Tā kā politiskie un sociālie apstākļi katrā provincē un pilsētā bija dažādi, arī kolīziju risināšanas

noteikumi atšķirās. Līdz ar to kopš XVI gadsimta beigām Francijā un Nīderlandē paralēli veidojās divi atšķirīgi doktrināri virzieni. Franči sekoja itāļu skolai, nīderlandieši atbalstīja de Aržantrē idejas.

Nīderlandē un Beļģijā no itāļu skolas idejām XVII gadsimtā atteicās gan tiesību zinātnieki, gan tiesneši. Vācijā ilgu laiku izmantoja Bartolo metodes, ignorējot trīsdalīgo statūtu dalījumu. De Aržantrē teorijai vācu zinātnieki pievienojās tikai XVII gadsimta beigās.⁸⁹ Vācu jurists un tiesību zinātnieks Karls Georgs fon Vehters (*Carl Georg von Wächter*, 1797–1880) pauda samērā kategorisku nostāju, ka starptautiski privāttiesisko strīdu risināšanā jāpiemēro tiesas valsts tiesības (*lex fori*), ja vien citas valsts tiesību piemērošana nebija skaidri noteikta vai tieši neizrietēja no tiesas valsts materiālo tiesību normām.⁹⁰ Pirms Vehtera šo nostāju atbalstīja nīderlandiešu juristi.

Savukārt viens no ietekmīgākajiem XIX gadsimta vācu juristiem un vēsturniekiem, kas tiek uzskatīts par klasisko starptautisko privāttiesību teorijas pamatlicēju, Fridrihs Karls fon Savinjī (*Friedrich Karl von Savigny*, 1779–1861) atzina statūlistu skolas izstrādāto trīsdalīgo dalījumu un papildināja to ar vairākām novatoriskām atziņām. Viņš uzsvēra, ka valstī ne vienmēr ir jāpiemēro vietējās (*lex fori*) materiālās tiesības. Viņaprāt, ārvalstniekiem tiesā bija jādod vienādas tiesības ar saviem pavalstniekiem. Katra tiesiskā attiecība jārisina saskaņā ar tām tiesībām, no kurām tā bija izcēlusies.⁹¹ Pēc Savinjī domām, gan starptautiskā pieklājība, gan nāciju un privātpersonu kopējās intereses bija tās, kas noteica nepieciešamību tiesai līdzvērtīgi savām tiesībām izmantot citas valsts materiālās tiesību normas,⁹² turklāt nevis piekāpības, bet gan ilgstošas tiesību attīstības rezultātā.⁹³

Bartolo mācības pārņēma tādi izcili sava laika juristi kā jau minētais Dumulēns, amerikāņu jurists Džozefs Storijs (*Joseph Story*, 1779–1845), ko uzskata par starptautisko privāttiesību kā juridiska termina radītāju, franču jurists, salīdzinošo tiesību pamatlicējs Francijā Žans Žaks Fēlikss (*Jean-Jacques Gaspard Foelix*, 1791–1853) un citi.⁹⁴ Savukārt Savinjī ietekmē izauga tādi autori kā XIX gadsimta Itālijas starptautisko privāttiesību doktrīnas pamatlicējs Staņislao Mančīni (*Stanislao Pasquale Mancini*, 1817–1888) un viņa sekotāji: Itālijā – I. Espersons (*I. Esperson*) un P. Fiore (*P. Fiore*), Francijā – A. Veiss (*A. Weiss*), Beļģijā – F. Laurents (*F. Laurent*).⁹⁵

Apgaismības laikmeta un tiesību pozitīvisma ideju iniciētā kodifikācija Eiropā piešķīra statūlistu skolas mantojumam jaunu līdz šim nepieredzēti plašu lietojumu. Pirmie tā laika kodifikāciju centieni datējami ar XVIII gadsimta otro pusi vācu zemēs, kad Austrijā, Prūsijā, Bavārijā un Saksijā sāka kodificēt vietējās tiesības. Bavārijas civiltiesību apkopojums (*Codex Maximilianeus bavaricus civilis*) tika izdots 1756. gadā, kur apkopotas tā laika starptautisko privāttiesību doktrīnas.⁹⁶ Bavārijas civiltiesību apkopums paredz, ka personālo statūtu nosaka pēc dzīvesvietas tiesībām. Reālstatūtu un jaukto statūtu nosaka pēc lietas atrašanās vietas tiesībām neatkarīgi no tā, vai lieta ir kustama vai nekustama, ķermeniska vai bezķermeniska.⁹⁷ Bavārijas civiltiesību apkopojumā iekļauti de Aržantrē izstrādātie kolīziju tiesību principi. Minētais tiesību apkopojums ir atstājis lielu iespaidu uz vēlākā laika civiltiesību kodifikācijām Prūsijā, Francijā un Austrijā.

Prūsijā 1794. gadā izdotajā vērienīgajā tiesību apkopojuma Vispārējās zemes tiesības Prūsijas pavalstīm (*Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten*) ievadā no 22. līdz 24. paragrāfam ietverti starptautisko privāttiesību noteikumi,⁹⁸ kas paredz personisko tiesību un pienākumu noteikšanā, kā arī attiecībā uz kustamām lietām piemērot personas vai lietas atrašanās vietas tiesības. Nekustamā īpašuma jautājumi tiek skatīti pēc tā atrašanās vietas tiesībām (*lex rei sitae*). Darījuma formas jautājumiem piemēro darījuma noslēgšanas vietas tiesības (*lex locus regit actum*).⁹⁹

Līdzīgi principi ietverti arī 1804. gada Francijas Napoleona Civilkodeksā (*Code civil des Français*) un 1811. gada Austrijas Civillikumā (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*). Napoleona Civilkodekss ir viens no visietekmīgākajiem, jo tā principi ir iestrādāti daudzu valstu civiltiesībās tajās valstīs, kuras atradās franču pakļautībā Napoleona kara laikā. Piemēram, tādās valstīs kā Itālija, Beniluksa valstis, Spānija un Portugāle, kā arī Latīņamerikas valstis, Kvebekas province, Luiziānas štats ASV un franču kolonijās.¹⁰⁰

Mančīni starptautiskā taisnīguma idejas un uzskats, ka attiecībā uz ārvalstniekiem, kas dzīvo citā valstī, ir jāpiemēro viņa pilsonības valsts tiesības (*lex patriae*), iestrādāti Itālijas 1865. gada Civilkodeksā (*Pisanelli Code*). Mančīni idejas ietvertas arī Vācijas 1896. gada Civillikumā (*Bürgerliches Gesetzbuch*) un citu valstu starptautisko privāttiesību kodifikācijās.¹⁰¹ Vācijas Civillikumam ir bijusi liela ietekme uz vēlāko laiku kodifikācijām valstīs ar tik atšķirīgām tiesību tradīcijām kā, piemēram, Japāna, Grieķija un Turcija.¹⁰² Lai novērstu tiesību sistēmu atšķirības, kas apgrūtināja starptautiski privāttiesisko jautājumu sekmīgu risināšanu, Mančīni norādīja uz nepieciešamību unificēt starptautiskās privāttiesības starptautiskos līgumos. Viņš bija arī viens no Hāgas starptautisko privāttiesību konferences dibināšanas iniciatoriem.¹⁰³

Nākamās juristu paaudzes pārņēma, turpināja un papildināja statūlistu skolas atstāto mantojumu, liekot pamatus klasisko starptautisko privāttiesību teorijai.

Kopsavilkums

1. Pirmās liecības par starptautiski privāttiesisku attiecību pastāvēšanu rodamas jau seno valstu tiesībās Ēģiptē, Grieķijā un Romā, kur tās no lokāla rakstura paražām gadsimtu gaitā izveidojās par universālām antīkās pasaules tiesībām *ius gentium*. Neskatoties uz regulējuma pārnacionālo raksturu, vēstures avoti nesniedz norādes par jebkādas kolīziju tiesību sistēmas pastāvēšanu romiešu tiesībās. Līdz ar to seno laiku periodu starptautisko privāttiesību attīstībā var uzskatīt par maznozīmīgu. Tikai pēc Romas impērijas krišanas romiešu tiesību principi, koncepcijas, maksimas un latīņu termini kļuva par pamatu starptautisko privāttiesību veidošanai.
2. Ņemot vērā politiski ekonomisko situāciju Eiropā pēc Rietumromas impērijas krišanas, personālo tiesību piemērošana strīdu izšķiršanā starp dažādu cilšu piederīgajiem uzskatāma par dominējošo principu līdz brīdim, kamēr Rietumeiropā izveidojās feodālās attiecības un personālo tiesību principu nomainīja teritoriālais princips.
3. Tehnoloģiskais progress, pārmaiņas saimnieciskajā un sabiedriskajā dzīvē Eiropā veicināja tiesību attīstību, jo īpaši starptautisko attiecību jomā. Viduslaikiem raksturīgā tiesību sadrumstalotība apgrūtināja sekmīgu tirdzniecību. Kopš XII gadsimta tirgotāju interešu aizsardzību īstenoja ar īpašu privilēģiju piešķiršanu. Vienveidīgas tirdzniecības prakses rezultātā veidojās tirgotāju tiesības *lex mercatoria*. Tirgotāju tiesības un privilēģijas bija pārnacionālas pēc savas iedarbības un nodrošināja vienas tiesību sistēmas eksteritorialitāti, bet nerisināja kolīziju jautājumus starp pilsētas pilsoņu un svešzemnieku tiesībām.
4. Tirdzniecības uzplaukums veicināja tāda tiesiskā regulējuma meklējumus, kas apmierinātu komplicētas civiltiesiskās apgrozības vajadzības. Eiropas universitātēs aizsākto romiešu tiesību studiju rezultātā izveidotā statūlistu skola dominēja Eiropā aptuveni piecus gadsimtus. Statūlisti radīja jaunas

normas, līdzīgi kā to dara tiesneši vispārējo tiesību (*common law*) valstīs, kaut gan paši uzskatīja, ka tikai papildina un attīsta to regulējumu, kas ietverts Justiniāna kodifikācijā.

5. Kaut arī romiešu tiesību teksti nesniedza norādes un nepiedāvāja risinājumus kolīziju jautājumos, tomēr statūlistu skola ar tās trīsdaļīgo statūtu dalījumu (*personalia, realia, mixta*) iedibināja kolīziju tiesību pamatprincipus un tādas kolīziju normu piesaistes kā *lex domicilii, lex patriae, lex rei sitae, lex locus regit actum*, ko starptautisku privāttiesisku strīdu risināšanā izmanto arī mūsdienās. Līdz ar to statūlistu skolu var uzskatīt par pirmo, kas jautājumā par strīdam piemērojamajām tiesībām – tiesas valsts tiesībām (*lex fori*) vai ārvalsts tiesībām – balstījās uz zinātniskiem pamatiem.
6. Statūlistu skolas franču atzars ieviesa starptautiskās pieklājības (*comitas*) doktrīnu un lika pamatus vienam no būtiskākajiem mūsdienu kolīziju tiesību principiem – pušu gribas autonomijai. Kā ietekmīgākās jāatzīmē Bartolo un de Aržantrē mācības, kuras laika gaitā ir atzītas un pieņemtas Anglijā, ASV, Krievijā un citur. Tiesas šajās valstīs sāka atzīt ārvalstu tiesību piemērošanas nepieciešamību.
7. Statūlistu skolas izveidotie kolīziju tiesību pamatprincipi ir pārņemti agrīnajās nacionālajās starptautisko privāttiesību kodifikācijās un ietverti starptautiskajos līgumos, kas viedo vienotu veselumu.

Izmantoto avotu saraksts

1. Baldwin, W. J. The Scholastic Culture of the Middle Ages, 1000-1300. [b.v.] Waveland Pres, Inc. Reprinted 1997, p. 125. ISBN 978-0-88133-942-0.
2. Bartolus. On the Conflict of Laws. London: Humphrey Milford. Oxford University Press, 1914, p. 86.
3. Berger, K., P. The Creeping Codification of the Lex Mercatoria. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 376. 9789041110947.
4. Blūzma, V., Zemīts, G., Osipova, S. Ārvalstu tiesību vēstures avoti. Rīga: SIA "Biznesa augstskola Turība", 2007, 350 lpp. ISBN 978-9984-766-86-7.
5. Bojārs, J. Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2010, 423 lpp. ISBN 978-9934-0-1143-6.
6. Bojārs, J. Starptautiskās privāttiesības. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 1998, 713 lpp. ISBN 9984-04-922-1.
7. Deiviss, N. Eiropas vēsture. Rīga: Jumava, 2009, 1380 lpp. ISBN 978-9984-38-662-1.
8. Hatzimihail, N. E. Bartolus and the Conflict of Laws. Revue Hellenique de Droit International, Vol. 60, 2007, pp. 11-79.
9. International Encyclopedia of Comparative Law. Vol.3. Chief Editor Kurt Lipstein. Tübingen. Martinus Nijhoff Publishers. 1986, p. 172. ISBN 978-9024730179.
10. Kalniņš, V. Romiešu civiltiesību pamati. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 227 lpp. ISBN 978-9934-0-1157-3.
11. Kedar, N. Civil Codification, Law and Culture in a Mixed Legal System. No: Bar-Ilan University Public Law and Legal Theory Working Paper. 2007, No. 07-04. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=957592> [skatīts 21.09.2010.].
12. Lipstein, K. Principles of the Conflict of Laws: National and International. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers. 1981. p. 144. ISBN 90-247-2544-5.
13. Mēklenburgas hercoga Johanna Privilēģija Rīgas tirgotājiem, kas izdota Mēklenburgā 1246. gada 24. maijā. Pieejams: <http://www.arhivi.lv/sitedata/LVVA/dokumenti/Publikācijas/GadaDokuments/3-MeklenburgasPrivileģija.pdf> [skatīts 13.01.2013.].
14. Mills, A. The Confluence of Public and Private International Law: Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 395. ISBN 978-0-521-73130-0.
15. Misāns, I. Hanza: Baltijas reģiona saimnieciskā vara viduslaikos. No: Latvijas Universitātes Raksti. 725. sēj. Vēsture. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, 45-57.lpp. ISBN 978-9984-45-089-6.
16. Neimanis, J. Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. J. Neimanis, 2004, 214 lpp. ISBN 9984-9770-0-5.

17. *Nova, R.* Recueil Des Cours: Volume 118 (1966/II). L'Académie de Droit International de La Haye / Hague Academy of International Law. The Hague: Kluwer Law International. 2002, pp. 442–464. ISBN 90-286-1552-0.
18. *Osajada, K.* The Experiences, Methods, Objectives and Perspectives of Unification of Private Law in the European Union. University of Warsaw: 2006. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=897403> [skatīts 12.08.2010.].
19. *Osipova, S.* Rīgas pilsētas tiesības 13. gs. No: *Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē*. Dr. iur. S. Osipovas zinātniskā redakcijā. Biznesa augstskola Turība, 1999, 12–16. lpp. ISBN 9984-609-14-6.
20. *Osipova, S.* Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 408 lpp. ISBN 9984-671-74-7.
21. *Robinson, O. F., Fergus, T. d., Gordon, W. M.* European Legal History, 2nd ed. London, Dublin, Edinburgh: Butterworths, 1994, p. 368. ISBN 0-406-02976-8.
22. *Savigny, F. K.* The History of the Roman Law during the Middle Ages. Vol.1. Westport: Hyperion Press, Inc. [b.g.], p. 459.
23. *Savigny, F. K.* Treatise on the Conflict of Laws, and the Limits of their Operation in Respect of Place and Time. 2nd revised ed. Edinburgh: T&T Clark, Law Publishers. 1880, p. 567.
24. *Symeonides, S. C.* Codification and Flexibility in Private International Law. Grām: General Reports of the XVIIIth International Academy of Comparative Law/Généraux du XVIIIeme Congrès de L'Academie Internationale de Droit Comparé. Ed. K.B. Brown and D.V. Snyder. New York: Springer Science Business Media, 2012, pp. 167–190. ISBN 978-94-007-2354-2.
25. *Symeonides, C. S., Perdue, C. W.* Symeonides and Perdue's Conflict of Laws: American, Comparative, International Cases and Materials, 3rd. ed. [b.v.] West, 2012, p. 1152. ISBN 978-03-142-8022-0.
26. *Škoba, L., Sakārne, I., Novicka, S.* 1980. gada ANO Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem pamatjautājumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 310 lpp. ISBN 9984-731-37-5.
27. *Voet, J.* His Commentary on the Pandects: wherein, besides the principles and the more celebrated controversies, of the Roman law, the modern law is also discussed, and the chief points of practice. [b.v.] J.C. Juta, 1880. p. 451.
28. *Антонов, И. П.* Формирование и развитие концепции международного права в немецкой юридической науке. No: *История международного права и международных организаций*. 2012, № 1, с. 179–191.
29. *Дживелегов, А. К.* Средневековые города в Западной Европе. Москва: Книжная находка 2002, 301 с.
30. *Гетьман-Павлова, И. В.* Бертран Д'Аржантре в науке международного частного права. No: *История международного права и международных организаций*. 2010, № 4, с. 114–133.
31. *Гетьман-Павлова, И. В.* Шарль Дюмулен – основоположник теории автономии воли в международном частном праве. *Право. No: Журнал Высшей школы экономики*. 2009, № 3, с. 21–33.
32. *Гетьман-Павлова, И. В.* Наука международного права: Французская теория статутов в XVII веке. No: *История международного права и международных организаций*. 2012, № 1, с. 137–178.
33. *Гетьман-Павлова, И. В.* Наука международного частного права: теория реального и личного статутов в учении Бартоло де Сассоферрато. No: *Журнал международного публичного и частного права*, 2008, № 3, с. 126–158.
34. *Капустин, М.* Международное право. Конспект лекций. Ярославль: Типография Губернской Земской Управы. 1873. No: Золотой фонд российской науки международного права. Том I. Москва: Международные отношения, 2007, 365 с. ISBN 978-5-7133-1300-5.
35. *Луни, Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. 3-е изд. Москва: Юридическая литература, 1973, 384 с.
36. *Покровский, И. А.* История римского права. Москва: Статут, 2004, 540 с. ISBN 5-8354-0232-5
37. Теория государства и права Трубецкой Е. Н. Лекции по энциклопедии права. Москва: [b.i.] 1909. Allpravo.Ru, 2005. Pieejams: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum4439/item4469.html> [skatīts 11.01.2013.].

Atsauces un piezīmes

1. *Deiviss, N.* Eiropas vēsture. Rīga: Jumava, 2009, 24. lpp.
2. *Луни, Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. 3-е изд. Москва: Юридическая литература, 1973, с. 125.
3. *Vairāk sk. Symeonides, C. S., Perdue, C. W.* Symeonides and Perdue's Conflict of Laws: American, Comparative, International Cases and Materials, 3rd. ed. [b.v.] West, 2012, p. 1152.

4. *Bojārs, J.* Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2010, 9. lpp.
5. Turpat.
6. *Kalniņš, V.* Romiešu civiltiesību pamati. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 65. lpp.
7. *Луниц, Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. 3-е изд. Москва: Юридическая литература, 1973, с. 126.
8. *The fall of natural man: the American Indian and the origins of comparative ethnology.* Cambridge University Press. 1986, p. 16.
9. *Kalniņš, V.* Romiešu civiltiesību pamati. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 33.lpp.
10. Turpat, 34. lpp.
11. *Луниц, Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. 3-е изд. Москва: Юридическая литература, 1973, с. 127.
12. *Kalniņš, V.* Romiešu civiltiesību pamati. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 33.lpp.
13. *Mills, A.* The Confluence of Public and Private International Law: Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 30.
14. *Cicero, M. T.* Cicero De Officiis. Translated with an Introduction and Notes by Andrew P. Peabody. Boston: Little, Brown, and Co., 1887. III Book. § 5, p.5. Pieejams: <http://oll.libertyfund.org/title/542/83344> [skatīts 14.02.2012.].
15. Ibid.
16. *Mills, A.* The Confluence of Public and Private International Law: Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
17. *Vairāk sk. Savigny, F. K.* The History of the Roman Law during the Middle Ages. Vol.1. Westport: Hyperion Press, Inc. [b.g.], Preface, XIX-LXV.
18. *Osipova, S.* Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 89. lpp.
19. *Покровский, И. А.* История римского права. Москва: Статут, 2004, с. 292.
20. Turpat.
21. *Луниц, Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. 3-е изд. Москва: Юридическая литература, 1973, с. 128.
22. Ibid.
23. Ibid, с. 129.
24. *Osipova, S.* Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 150. lpp.
25. Turpat.
26. *Mills, A.* The Confluence of Public and Private International Law: Justice, Pluralism and Subsidiarity in the International Constitutional Ordering of Private Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 31.
27. *Osipova, S.* Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 279. lpp.
28. *Vairāk sk. Bojārs, J.* Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2010, 9.-11. lpp.
29. *Blūzma, V., Zemīts, G., Osipova, S.* Ārvalstu tiesību vēstures avoti. Rīga: SIA "Biznesa augstskola Turība", 2007, 219. lpp.
30. *Антонов, И. П.* Формирование и развитие концепции международного права в немецкой юридической науке. *Но: История международного права и международных организаций.* 2012, № 1, с. 180.
31. *Osipova, S.* Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 310. lpp.
32. *Misāns, I.* Hanza: Baltijas reģiona saimnieciskā vara viduslaikos. *Но: Latvijas Universitātes Raksti.* 725. sēj. Vēsture. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, 48. lpp.
33. *Антонов, И. П.* Формирование и развитие концепции международного права в немецкой юридической науке. *Но: История международного права и международных организаций.* 2012, № 1.
34. *Osipova, S.* Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 287. lpp.
35. *Meklenburgas hercoga Johanna Privilēģija Rīgas tirgotājiem, kas izdota Meklenburgā 1246. gada 24. maijā.* Pieejams: <http://www.arhivi.lv/sitedata/LVVA/dokumenti/Publikācijas/GadaDokuments/3-MeklenburgasPrivileģija.pdf> [skatīts 13.01.2013.].
36. *Osipova, S.* Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 306. lpp.
37. Turpat.
38. *Misāns, I.* Hanza: Baltijas reģiona saimnieciskā vara viduslaikos. *Но: Latvijas Universitātes Raksti.* 725. sēj. Vēsture. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009.
39. Turpat, 51. lpp.
40. *Osipova, S.* Viduslaiku tiesību spogulis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 291. lpp.

41. *Дживелегов, А. К.* Средневековые города в Западной Европе. Москва: Книжная находка, 2002, с. 72.
42. Vairāk sk. *Osipova, S.* Rīgas pilsētas tiesības 13. gs. *No: Tiesību spogulis. Zinātnisko rakstu krājums tiesību teorijā un vēsturē.* Dr. iur. S. Osipovas zinātniskā redakcijā. Biznesa augstskola Turība, 1999, 12.–16. lpp.
43. Vairāk sk. *Škoba, L., Sakārne, I., Novicka, S.* 1980. gada ANO Konvencijas par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem pamatjautājumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004, 19.–21. lpp.
44. *Berger, K. P.* The Creeping Codification of the Lex Mercatoria. The Hague: Kluwer Law International, 1999, p. 1.
45. *Robinson, O. F., Fergus, T. D., Gordon, W. M.* European Legal History, 2nd ed. London, Dublin, Edinburgh: Butterworths, 1994, pp. 42–43.
46. Vairāk sk. *Покровский, И. А.* История римского права. Москва: Статут, 2004, с. 274–275.
47. *Baldwin, W. J.* The Scholastic Culture of the Middle Ages, 1000-1300. [b.v.] Waveland Pres, Inc. Reprinted 1997, p. 70.
48. Vairāk sk. *Savigny, F. K.* The History of the Roman Law during the Middle Ages. Vol.1. Westport: Hyperion Press, Inc. [b.g.], pp. 436–437.
49. *Ibid.*, p. 440.
50. *Baldwin, W. J.* The Scholastic Culture of the Middle Ages, 1000-1300. [b.v.] Waveland Pres, Inc. Reprinted 1997, p.72.
51. *Neimanis, J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv.adv. J. Neimanis, 2004, 111. lpp.
52. Vairāk sk. *Kalniņš, V.* Romiešu civiltiesību pamati. 2. izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010, 54.–60. lpp.
53. *Baldwin, W. J.* The Scholastic Culture of the Middle Ages, 1000-1300. [b.v.] Waveland Pres, Inc. Reprinted 1997, p. 70., p. 71.
54. *Покровский, И. А.* История римского права. Москва: Статут, 2004, с. 275.
55. *Baldwin, W. J.* The Scholastic Culture of the Middle Ages, 1000-1300. [b.v.] Waveland Pres, Inc. Reprinted 1997, p. 70., pp. 74.–75.
56. *Lipstein, K.* Principles of the Conflict of Laws: National and International. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers. 1981, pp. 5–7.
57. *Nova, R.* Recueil Des Cours: Volume 118 (1966/II). L'Académie de Droit International de La Haye / Hague Academy of International Law. The Hague: Kluwer Law International. 2002, p. 446.
58. *Ibid.*
59. *Lipstein, K.* Principles of the Conflict of Laws: National and International. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers. 1981, p. 4.
60. *Bartolus.* On the Conflict of Laws. London: Humphrey Milford. Oxford University Press, 1914, pp. 9.-10.
61. *Bojārs, J.* Starptautiskās privāttiesības. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 1998, 10. lpp.
62. *Skatīt arī Луни, Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. 3-е изд. Москва: Юридическая литература, 1973, с 131–139.
63. *Капустин, М.* Международное право. Конспект лекций. Ярославль: Типография Губернской Земской Управы. 1873. No: Золотой фонд российской науки международного права. Том I. Москва: Международные отношения, 2007, с. 235.
64. Теория государства и права Трубецкой Е. Н. Лекции по энциклопедии права. Москва: [b.i.] 1909. Allpravo.Ru - 2005. Pieejams: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum4439/item4469.html> [skatīts: 11.01.2013.].
65. *Гетьман-Павлова, И. В.* Наука международного права: Французская теория статутов в VII веке. *No: История международного права и международных организаций.* 2012, № 1, с. 138.
66. Vairāk sk. *Savigny, F. K.* Treatise on the Conflict of Laws, and the Limits of their Operation in Respect of Place and Time. 2nd revised ed. Edinburgh: T&T Clark, Law Publishers. 1880, p. 66.
67. *Bartolus.* On the Conflict of Laws. London: Humphrey Milford. Oxford University Press, 1914.
68. *Луни, Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. 3-е изд. Москва: Юридическая литература, 1973, с. 133.
69. *Bojārs, J.* Starptautiskās privāttiesības. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 1998, 2. lpp.
70. *Гетьман-Павлова, И. В.* Наука международного права: Французская теория статутов в XVII веке. *No: История международного права и международных организаций.* 2012, № 1.
71. *Hatzimihail, N. E.* Bartolus and the Conflict of Laws. *Revue Hellenique de Droit International,* Vol. 60, 2007, p. 16.

72. Vairāksk. *Гетьман-Павлова, И. В.* Наука международного частного права: теория реального и личного статутов в учении Бартоло де Сассоферрато. *Но: Журнал международного публичного и частного права*, 2008, № 3.
73. *Hatzimihail, N. E.* Bartolus and the Conflict of Laws. *Revue Hellenique de Droit International*, Vol. 60, 2007.
74. *Bartolus.* On the Conflict of Laws. London: Humphrey Milford. Oxford University Press, 1914, p. 18.
75. *Ibid*, pp. 23–24.
76. *Lipstein, K.* Principles of the Conflict of Laws: National and International. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers. 1981, p. 4.
77. *Гетьман-Павлова, И. В.* Наука международного права: Французская теория статутов в XVII веке. *Но: История международного права и международных организаций*. 2012, № 1, с. 139.
78. *Луниц, Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. 3-е изд. Москва: Юридическая литература, 1973, с. 133.
79. *Osipova, S.* Viduslaiku tiesību spoguļis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 89. lpp.
80. *Гетьман-Павлова, И. В.* Шарль Дюмулен – основоположник теории автономии воли в международном частном праве. *Право. Но: Журнал Высшей школы экономики*. 2009, № 3, с. 25–26.
81. *Гетьман-Павлова, И. В.* Наука международного права: Французская теория статутов в XVII веке. *Но: История международного права и международных организаций*. 2012, № 1.
82. *Гетьман-Павлова, И. В.* Бертран Д'Аржантре в науке международного частного права. *Но: История международного права и международных организаций*. 2010, № 4, с. 116.
83. *Ibid*.
84. *Луниц, Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. 3-е изд. Москва: Юридическая литература, 1973, с. 135.
85. *Гетьман-Павлова, И. В.* Бертран Д'Аржантре в науке международного частного права. *Но: История международного права и международных организаций*. 2010, № 4, с. 127.
86. *Гетьман-Павлова, И. В.* Бертран Д'Аржантре в науке международного частного права. *Но: История международного права и международных организаций*. 2010, № 4, с. 129.
87. *Vairāk sk. Луниц, Л. А.* Курс международного частного права. Общая часть. 3-е изд. Москва: Юридическая литература, 1973, с. 136–137.
88. *Voet, J.* His Commentary on the Pandects: wherein, besides the principles and the more celebrated controversies, of the Roman law, the modern law is also discussed, and the chief points of practice. [b.v.] J.C. Juta, 1880, pp. 81–83.
89. *Гетьман-Павлова, И. В.* Наука международного права: Французская теория статутов в XVII веке. *Но: История международного права и международных организаций*. 2012, № 1.
90. International Encyclopedia of Comparative Law. Vol.3. Chief Editor Kurt Lipstein. Tübingen. Martinus Nijhoff Publishers. 1986, p. 9.
91. *Savigny, F. K.* Treatise on the Conflict of Laws, and the Limits of their Operation in Respect of Place and Time. 2nd revised ed. Edinburgh: T&T Clark, Law Publishers. 1880, p. 70.
92. *Ibid*, p. 69.
93. *Bojārs, J.* Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2010, 13.lpp.
94. *Beale, J. H.* Introduction. *Но: Bartolus.* On the Conflict of Laws. London: Humphrey Milford. Oxford University Press, 1914, p. 10.
95. International Encyclopedia of Comparative Law. Vol.3. Chief Editor Kurt Lipstein. Tübingen. Martinus Nijhoff Publishers. 1986.
96. *Bojārs, J.* Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2010, 27. lpp.
97. *Гетьман-Павлова, И. В.* Бертран Д'Аржантре в науке международного частного права. *Но: История международного права и международных организаций*. 2010, № 4, с. 131.
98. *Bojārs, J.* Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2010.
99. *Гетьман-Павлова, И. В.* Бертран Д'Аржантре в науке международного частного права. *Но: История международного права и международных организаций*. 2010, № 4.
100. *Kedar, N.* Civil Codification, Law and Culture in a Mixed Legal System. *Но: Bar-Ilan University Public Law and Legal Theory Working Paper*, 2007, No. 07-04, pp. 12.-13. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=957592> [skatīts: 21.09.2010.].
101. International Encyclopedia of Comparative Law. Vol.3. Chief Editor Kurt Lipstein. Tübingen. Martinus Nijhoff Publishers. 1986.

102. Kedar, N. Civil Codification, Law and Culture in a Mixed Legal System. No: *Bar-Ilan University Public Law and Legal Theory Working Paper*, 2007, No. 07-04, pp. 12.-13. Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=957592> [skatīts: 21.09.2010.].
103. Vairāk sk. Bojārs, J. Starptautiskās privāttiesības I. 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2010, 3. lpp.

Summary

The publication is dedicated to the origins of International Private Law on the conflict of laws and the search for the preconditions in the law of European countries. The author deals with the subject of the most influential doctrine regarding the conflict of laws developed by the Statutists doctrine which has existed in Europe from XIV to XIX centuries. Sources of main principles and qualification methods in relation to the conflict of laws have its origins in Italian, French and Dutch, and later German scholars' teachings. Statutists' school has not been established in any specific year or even a century. It has developed as a result of the continuous evolution of law by summarizing the experience gained over the centuries. Historical, political and economic conditions, as well as the understanding of the existing legal order have established a different genesis of ideas for statutists' school. It also explains the controversial understanding of private international law nowadays in different legal systems. By necessity, the author emphasizes only basic cognitions of the particular doctrine, which retain its influence nowadays and are included into early codification of the Private International Law. The tripartite division of the Statute (personalia, realia, mixta) establishes the basic principles of the conflict of laws such as lex domicilii, lex patriae, lex rei sitae, lex locus regit actum, which are still in use for tackling the disputes under the International Private Law today. The French branch of the Statute's doctrine is introducing the concept of international comity (comitas) and emphasizes one of the most important contemporary conflicts of law principle – Party Autonomy. The heritage of Barolo and d'Argentré are considered to be the most influential which is recognized and accepted in the UK, the USA and Russia. Courts in these countries are beginning to recognize the need to apply the foreign law. Part of the Statute's doctrine ideas have been taken over by the national codifications of Private International Law in various countries around the world, as well as included in international treaties, creating common rules for Private International Law.